

1. Декоративно-прикладне мистецтво Рівненщини (колективна монографія) / упоряд. і наук. ред. проф. Виткалов В. Г. – Рівне, 2010. – 234 с. : ілюстр.

2. Лашук Ю. П. Народне мистецтво Українського Полісся / Ю. П. Лашук. – Л., 1992. – 134 с.

БІБЛІОГРАФІЧНІ РАРИТЕТИ МИКОЛИ СУМЦОВА ЗНОВУ ПОБАЧИЛИ СВІТ

Інна Щербіна

Сумцов М. Ф. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України. Вибрані праці / упорядкув., підготов. тексту, передмова, післям. та прим. М. М. Красикова. — Х. : Видавництво «АТОС», 2008. — 558 с. ; 30 с. ілюстр. — (Серія «Студії з фольклору та етнографії Слобожанщини». — Вип. 3).

Важливим джерелом для вивчення культури й побуту українського народу, що особливо актуально для відродження й розвитку національних традиційних цінностей, є численні праці відомого фундатора наукового українознавства — етнографа, фольклориста та філолога, академіка НАН України Миколи Федоровича Сумцова (1854–1922) [1].

З ім'ям Миколи Сумцова пов'язана епоха в історії вивчення та дослідження як світової літератури, так і народної культури. Він першим заклав підвалини системного підходу щодо вивчення звичаєво-правових комплексів, календарних і соціально-побутових обрядових традицій. Досліднику належить пріоритет у розробленні та класифікації народної обрядової культури й побуту, виявленні й підкресленні ритуального використання хатнього простору, дослідженні ролі та значення (символічного, морально-правового) хліба в сімейних обрядах і календарних святах українців, традиційного застосування народної медицини в побуті пересічних громадян, з'ясуванні ритуальної функції предметів домашнього вжитку, одягу та їжі тощо. Праці М. Сумцова мають комплекс-

ний характер. Вони стали підручником, енциклопедією, міцним підґрунтям для наукових студій у галузі слов'янської фольклористики. У науковій спадщині дослідника налічується майже 1544 розвідок (не враховуючи тих, які до нас не дійшли), присвячених визначним культурним діячам України, духовному життю українського народу.

Праці М. Сумцова дуже вагомі, мають неабиякий попит серед науковців і потребують перевидань. Тому природно, що в межах реалізації державної програми збереження нематеріальної культурної спадщини (2005–2008) Харківський обласний центр народної творчості за активної участі Християнського благодійного фонду імені Андрія Первозванного (м. Харків), Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Харківської державної бібліотеки ім. В. Г. Короленка та науковця-упорядника, кандидата філологічних наук Михайла Красикова здійснив перевидання етнографічних та історико-культурологічних праць М. Сумцова під спільною назвою «Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України» [2].

До третього випуску серії «Студії з фольклору та етнографії Слобожанщини» * ввійшла значна кількість наукових і науково-популярних історико-культурологічних праць та етнографічних розвідок, присвячених Слобідському краю. Тексти книг і статей написані за старим правописом і впорядковані згідно з тематичними розділами. Слід підкреслити, що до кожного розділу додано примітки, у яких зазначено не лише вихідні дані першоджерела, але й друкарські помилки й фактичні неточності, виявлені упорядником. Вагомості книзі додає й те, що автор передмови «Вдячний син Слобожанщини. Микола Сумцов — дослідник і громадський діяч краю» [2, с. 3–55] та післямови «М. Сумцов і ми» [2, с. 508–542] в історико-культурологічному аспекті подає біографію вченого та ґрунтовно аналізує його праці, підкреслюючи значущість діяльності М. Сумцова як для минулого, так і для сьогодення.

Монографія «Слобожане. Історично-етнографічна розвідка» [2, с. 57–193] є першим розділом збірки перевиданих наукових праць М. Сумцова. Її перше видання [3] та перевидання [4] мають певні недоліки, про які справедливо пише М. Красиков у передмові, післямові та примітках [2, с. 14–16, 25, 31, 36, 522, 523, 527–536, 543, 544], акцентуючи, однак, унікальність і багатогранність цієї краєзнавчої праці, яку можна назвати, як і інші розвідки М. Сумцова, «не інакше, як подвигом» [2, с. 37]. Ця універсальна енциклопедія звичаїв, побуту Слобідського краю, його культурного життя є дуже цінною не лише для краєзнавців і фольклористів, істориків та етнографів. Вона є всебічним інформативним джерелом дослідження й вивчення ментальності населення регіону на матеріально-економічному, соціально-політичному та духовно-психологічному рівнях.

* Серія перевидань бібліографічних раритетів «Студії з фольклору та етнографії Слобожанщини» започаткована Харківським обласним центром народної творчості у 2007 році. Перший випуск – фонографічна збірка «Пісні Слобідської України» В. Ступницького (1929) з передмовою В. Осадчої, другий випуск – «Жизнь и поверья крестьян Купянского уезда Харьковской губернии» П. Іванова (1907) з передмовою М. Красикова.

У другому розділі «Повір'я, звичаї та побут слобожан» [2, с. 199–304] репродукуються такі розвідки М. Сумцова: «Слобідсько-українські історичні пісні», «Очерки народного быта (Из этнографической экскурсии 1901 г. по Ахтырскому уезду Харьковской губернии)», «Шпиталь в м. Боромля», «К истории слободско-украинского чумачества», «Сл. Ново-Екатеринослав (Очерк слободского быта)», «Подгороднее село Григоровка (Дачные заметки)», «Поэзия и проза сельской жизни», «Деревенские вершины. Из личных наблюдений», «О мужицком франтовстве (По поводу одной газетной статьи)», «О грехах и грешниках (Из сельских наблюдений)», «О народном развлечении», «Чого бажають в селах на Новий рік», «Заметки о некоторых вредных свадебных поверьях и обычаях местных крестьян», «О том, какие сельские поверья и обычаи в особенности вредны». У цих працях професор М. Сумцов не лише описує побут і звичаї жителів Слобідського краю, але й характеризує їх відповідно до юридичних, історичних, а також міфологічних поглядів селян, проводячи паралелі з культурними традиціями інших народів світу.

Аналізуючи дослідження, репрезентовані в другому розділі, М. Красиков доречно зауважив, що в народознавчих записках мандрівника-етнографа М. Сумцов не тільки постає спостережливим «польовиком», співчутливим громадським діячем, але й намагається насамперед зрозуміти те, чим живе народ, висловлює свої думки щодо способів підтримки морального здоров'я суспільства [2, с. 31–37].

Матеріали третього розділу «Слобідське кобзарство» («Заметка о кобзрях Харьковской губернии», «Современное изучение кобзарства», «Бандурист Кучеренко») [2, с. 305–316] хоча й не значні за обсягом, але є вагомими джерельними раритетами, дослідницьким підґрунтям у вивченні сутності явища української кобзарської культури як своєрідного незалежного народного погляду на історичні й суспільно-політичні події та соціально-побутові реалії.

Четвертий розділ «Письменники-слобожане — фольклористи та етнографи» складають такі праці: «К истории сочинений Г. Ф. Квитки», «Слободско-украинское дворянство в произведениях Г. Ф. Квитки», «Г. Ф. Квитка как этнограф (По поводу пятидесятилетия со дня кончины его)», «А. Л. Метлинский», «Пятидесятилетие сборника А. Л. Метлинского “Народные южнорусские песни”», «Современная малорусская этнография. И. И. Манжура», «Памяти И. И. Манжуры», «Життєпис Я. Щоголіва», «Б. Д. Гринченко», «Д. И. Эварницкий» [2, с. 317–430]. У них М. Сумцов фактично першим аналізує особливості фольклоризму й етнографізму художніх творів згаданих вище письменників.

До п'ятого розділу — «Дослідники народної культури Слобідської України» — належать розвідки: «Описание свадебных украинских простонародных обрядов. Предисловие», «Современная малорусская этнография. П. В. Иванов», «П. В. Иванов», «Елена Петровна Радакова (14 мая 1910 г.)» [2, с. 431–468]. У студіях, опублікованих у четвертому та п'ятому розділах, можна простежити основні етапи розвитку місцевої фольклористики й етнографії в кінці XVIII — на початку XX ст. До речі, саме опис слобожанського весілля, написаний Г. Калиновським (1777), учений назвав «первым по времени трудом по украинской этнографии» [2, с. 433, 434].

1. Микола Федорович Сумцов (1854–1922): Бібліограф. покажчик / уклад. Н. І. Полянська, В. О. Савчук, В. З. Фрадкін, В. О. Ярошик, за участю Г. М. Єрофєєвої; наук. ред. Ю. З. Данилюк, В. З. Фрадкін; Інститут історії НАН України, Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. — К.: Рідний край, 1999. — 251 с.

2. Сумцов М. Ф. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України. Вибрані праці / упорядкув., підготов. тексту, передм., післямова та прим. М. М. Красикова. — Х.: Видавництво «АТОС», 2008. — 558 с.; 30 с. ілюстр. —

Шостий розділ — «Просвіта і наука» [2, с. 469–507], до якого входять такі праці М. Сумцова, як «Культурный уголок Харьковской губернии (Поповская Академия)», «Отголосок XII археологического съезда в Харькове», «Из университетской жизни», «Городской музей», «А. А. Потебня (Некролог)», «Национальные симпатии проф. А. А. Потебни», — є логічним завершенням книги, оскільки сам М. Сумцов був просвітником і науковцем, багато зробив для практичного використання науки — і як організатор етнографічного музею, і як голова Харківського історико-філологічного товариства, і як педагог, і як національно-культурний діяч.

Варто зауважити, що М. Красиков у передмові й післямові подає цінний фактологічний матеріал щодо сучасного рівня вивчення й наукових досліджень культури Слобідського краю, слушно зазначаючи, що «цей том історичних праць — стільки ж про минуле, скільки про наше сьогодення і про майбутнє» [2, с. 526].

Перевидання праць М. Сумцова й науковий аналіз краєзнавчої діяльності вченого є вагомим внеском в українську етнологічну науку.

«Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України» — дуже корисна не лише для науковців, але й для широкого загалу читачів книга, оскільки в ній ідеться про перевірені століттями цінності та їхню долю в сучасному світі.

(Серія «Студії з фольклору та етнографії Слобожанщини». — Вип. 3).

3. Сумцов М. Ф. Слобожане. Історично-етнографічна розвідка / за ред. Д. І. Багалія. — [Х.]: Видавництво «Союз» Харківського кредитового союзу кооперативів, 1918. — 240 с. — (Культурно-історична бібліотека).

4. Сумцов М. Ф. Слобожане: Історично-етнографічна розвідка / підготов. тексту й мовна ред. Л. Ушкалова; слово до читача, прим. та післямова В. Фрадкіна. — Х.: Акта, 2002. — 282 с.